

İZMİR KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM VAKFI (İKSEV)

**BİRİNCİ ULUSAL KÜLTÜR KONGRESİ
"DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ ve GLOBALLEŞME"
3 - 5 Kasım 1997
İZMİR**

***BELGE
DÜNYANIN KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIĞININ KORUNMASI***

HIFZI TOPUZ

Dünyanın kültürel ve doğal varlıklarının korunması düşüncesini ilk Unesco ortaya attı. 1950'lerin sonlarında Nasır Mısır'ı suya kavuşturmak için büyük bir sulama projesini ele almıştı. Nil nehri üzerinde Assouan'da bir baraj yapılacak ve çöller tarım alanına dönüşecekti. Ne var ki, suların kaplayacağı alanlarda Mısır uygarlığının en değerli yapıtlarından Ebu Simbel (Abou Simbel) ve Philae tapınakları vardı. Nasır toprakların sulanması uğruna bu tapınakları feda etmeyi göze almıştı.

Su altında kalacak yerlerde 25 tapınak bulunuyordu. Bunlar İkinci Ramses (İÖ. 1290 - 1223) zamanında yapılmıştı. Tapınaklardan birinde İkinci Ramses'in yirmişer metre boyunda dört heykeli yer alıyordu. Bir başka tapınakta Ramses'in ilk eşi Nefertari'nin heykeli görülüyordu. Ramses'in Hitit'lere karşı kazandığı savaşın tarihi de kayalara işlenmişti. Kayaların ağırlığı 300 binin tonun üstündeydi. Bunlar su altında kalacak olursa Eski Mısır tarihinin en değerli kalıntıları yok olup gidecekti. Heykellerin 60 metre yükseklikte bir tepeye taşınıp yerleştirilmesi öngörülüyordu.

Tarihçiler, arkeologlar, kültür ve sanat adamları seferber oldular. Büyük yazar André Malraux da bunların arasındaydı. Unesco 1959'da bu uğurda uluslararası bir yardım kampanyasını başlattı. Bu iş için 80 milyon dolar gerekiyordu. Bu para nereden bulunacaktı? Sanat ve kültür gönüllüleri kolları sıvadılar, dernekler, vakıflar, kültür örgütleri keselerin ağızlarını açtılar, varlıklı kişiler kendi bütçelerine göre birşeyler verdiler ve gereken paralar toplandı. Heykellerin taşınmasına 1966'da başlandı ve çalışmalar 1970'de sona erdi.

Unesco o zamana kadar dünyada eşi görülmemiş bir projeyi başarmıştı. Bu, insanlık için büyük bir onur ve öğünç konusuydu. Tapınaklar kurtarıldı.

Bu ilk başarıdan sonra Unesco yeni projelere el attı: Venedik'in kurtarılması, Pakistan'da Mohenjo Daro'nun, Endonezya'da Borobodur'un korunması... Bu projeler de tuttu. Unesco dünyadaki tüm kültür varlıklarının kurtarıcısı durumuna dönüştü.

Dünyanın Kültürel ve Doğal Varlığının Korunması Konvansiyonu

Bu yeni tasarı Unesco'nun 1972'de toplanan 17. Genel Konferansına getirildi ve üye devletler Konvansiyon tasarısını 16 Kasım 1972'de kabul ettiler. Konvansiyon hemen imzaya açıldı ve yeteri ölçüde imzaların toplanmasından sonra 17 Aralık 1975'te yürürlüğe girdi.

Bugüne kadar 149 ülkenin imzaladığı bu konvansiyonun önsözünde belirtildiği gibi kültürel ve doğal varlıklar bir yandan toplumun ekonomik ve sosyal gelişmelerinin etkisiyle, öte yandan da doğal nedenlerle korumasız kalmışlar ve yıpranmışlardır.

Bunların korunmasına ve kurtarılmasına çoğu zaman ülkelerin gücü yetmez. Oysa bunlar insanlık kültürüne mal olmuş varlıklardır. Bunların kurtarılması uluslararası bir yardımı gerektirebilir. Bu yüzden de Unesco'nun işe el koyması istenmektedir.

Kültürel ve doğal varlıklar nelerdir?

Kültürel varlıklar şöyle sıralanıyor:

- Anıtlar : Tarih, sanat ve bilim açılarından olağanüstü evrensel değeri olan mimarlık yapıtları, heykeller, anıt niteliğinde resimler, arkeolojik karakterde elemanlar, kaya ve duvar yazıları...
- Dağınık halde ya da birlik içinde yapılmış, ama mimarlık bakımından önemli ve bir peyzaja entegre olmuş, tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan değerli yapılar.
- İnsanın ya da insanla doğanın birlikte yarattığı, evrensel değeri olan tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik yapıtlar.

Doğal varlıklar da şöyle sıralanıyor:

- Estetik ve bilimsel açıdan olağanüstü değer taşıyan, fiziksel ve biyolojik yapılaşma ile ortaya çıkmış anıtlar;
- Yaşamları tehlikelere uğrayan hayvanları ve bitkileri barındıran jeolojik ve fizyolojik bölgeler;
- Bilim, korumacılık ve doğal güzellik açısından olağanüstü değeri olan doğal sitler ve bölgeler...

Unesco bu tür zenginliklerin korunması için üye ülkelerin dikkatini çekiyor ve bunların dünya mal varlığı listesine yazılmasını öneriyor. Bu listeye girecek kültürel ya da doğal varlıkların herşeyden önce "olağanüstü ve evrensel" bir değer taşıması gerekiyor. Konvansiyonu imzalayan ülke bu varlıkları büyük bir özenle koruma sorumluluğu altına giriyor.

Devlet yalnız listeye alınan o mala değil, tüm ulusal mal varlığına da özen göstermek zorunda tutuluyor .

Üye devletlerden istek gelmezse Unesco doğrudan hiçbir girişimde bulunmuyor. Unesco'ya sunulacak istek belgesinde o varlığın nasıl korunacağı ve bu uğurda neler yapılacağı belirtilmesi isteniyor .

Dünya Varlığı Komitesi

Konvansiyonu imzalayan devletlerin temsilcileri iki yılda bir Unesco Genel Konferansı sırasında biraraya gelerek Dünya Varlığı Komitesi'nin 21 üyesini seçiyorlar. Komitenin görevi Konvansiyon mekanizmasının işlemesini sağlamak, korunmaya alınan kültürel ve doğal malların nasıl korunduğu konusunda üye devletlerden gelen raporları inceleyip değerlendirmek, öneriler getirmek, onlara bütçe olanakları sağlamak, restorasyon çalışmaları için uzman bulmak.

Komite her yıl Aralık ayında toplanıyor. 21 üyenin 7'si Dünya Varlığı Bürosu'nu oluşturuyor.

Unesco Dünya Varlığı Merkezi

Günlük işlerin yürütülmesi için 1992'de kurulan bu merkez şu örgütlerle işbirliği yapıyor: ICOMOS (Anıtlar ve Sitler Uluslararası Konseyi), UICN (Doğa için Evrensel Birlik), ICCROM (Kültürel Malların Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Araştırma Merkezi), OVPM (Dünya Varlığı Kentler Örgütü) ve ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi).

Bir varlığın Dünya ve Doğa Varlığı Programına alınması için devletlerin başvurusu gerekiyor. Yapıtların ve doğal varlıkların korunmasıyla ilgili pratik çalışmaları da bu Merkez yönetiyor.

Şimdiye kadar (Eylül 1997) korumaya alınan kültür ve doğa varlıklarının sayısı 506. Bunun 380'i kültürel varlıklardan, 107'si doğal varlıklardan, 19'u da karma varlıklardan oluşuyor.

Dünya Varlığı Fonu : 1972'de kurulan bu Fon'un gelirleri üye ülkelerin Unesco bütçesine katkılarının % 1'i oranında bir katılımdan ve bazı vakıfların yardımlarından sağlanıyor. Fon'un yıllık bütçesi 3 milyon dolar.

Tehlikede Var Olan Varlıklar : Yok olma tehlikesiyle karşılaşan evrensel kültür varlıklarının kurtarılması için Unesco'nun bir tür acil servis programı var. 22 kültür varlığı bu programda yer alıyor.

İşlevsel Mimarlık Yapıtları : 20. yüzyılda yapılmış bazı mimarlık yapıtları da Dünya Kültür Varlığı listesine katıldı. Bu çağdaş yapıtlar Almanya'da, İsveç'te, Hollanda'da ve Brezilya'da bulunuyor. Sanat çevreleri Gropius'un, Niemeyer'in ve Asplund'un yapıtlarının korunmasına büyük bir özen gösteriyorlar.

Peyzaj ve Sitlerin Korunması

Unesco'nun 12. Genel Konferansında, Aralık 1962'de, peyzaj ve sitlerin korunmasıyla ilgili bir öneri kabul edildi. Bu öneride insanların zaman zaman doğanın güzelliğini bozdukları vurgulandıktan sonra doğanın estetiğinin kurtarılması için bazı ilkeler saptanıyordu.

Oy birliğiyle kabul edilen bu belgede kentlerin bazen plansız olarak geliştiği, bayındırlık, ulaşım, yapılaşma ve endüstri tesisleriyle kültürel ve doğal güzelliklerin bozulduğu belirtiliyor ve şunlar üzerinde duruluyordu:

- Yalnız doğal peyzajların ve sitlerin korunmasıyla yetinmemek, insan emeğiyle yaratılmış peyzaj ve sitlerin de korunma kapsamına almak gerekir;
- Peyzajların ve sitlerin güzelliği bazen kamu sektörünün, bazen de özel sektörün, hiçbir estetik endişe olmadan yaptırdıkları tesis ve yapılarla bozulmaktadır;
- Enerji taşıyan tesisler, yüksek gerilimli kablo taşıyıcı direkler, hava alanları, radyo ve TV vericileri, kentin güzelliğiyle uyum sağlamayan yollar ve köprüler de peyzajlara ve sitlere zarar vermektedir;
- Benzin istasyonları, ışıklı ya da ışiksiz reklam panoları, maden ocakları, çöplerin boşaltılmasına ayrılan yerler, sulama tesisleri, su kanalları, yüksekte geçirilen su boruları çoğu zaman peyzajların güzelliği göz önünde tutulmadan yaptırılmaktadır.

Devlet ve belediyeler bu saldırıları önleyecek önlemler almak zorundadır.

Bayındırlık ve Özel sektör Çalışmaları ile Kültürel Varlıkların Hasara Uğraması

Unesco'nun 1988'deki 15. Genel Konferansında kabul edilen bir öneri belgesiyle kültürel varlıkları, devletin, belediyenin ve özel sektörün yıkıcı girişimlerinden korumak için bazı ilkeler saptandı.

Bu kararda, zaman zaman tarih öncesi dönemlerin ve yakın tarihin izlerini taşıyan santsal, kültürel ve bilimsel değeri olan bazı kültür varlıklarının, endüstrinin ve kentleşmenin geliştirilmesi gibi çalışmalar sonucu yok olma ve hasara uğrama tehlikeleriyle karşılaştıkları

belirtiliyor ve bunlara karşı önlem alınması isteniyordu.

Burada sözü edilen kültürel varlıkların yalnız daha önceden anıtlar ya da sitler listesine alınmış yapıtlar ve doğal varlıklardan oluşmadığı, yakın zamanlarda ortaya çıkmış olan varlıkları da kapsadığı belirtiliyordu.

Devletin, belediyelerin, özel sektörün yaptığı işlerden de şunlar anlaşılıyor: Kentler arası anayollar, çevre yolları, barajlar, enerji santralleri, elektrik hatları, petrol boruları, sulama tesisleri, hava alanları, stadyumlar, limanlar, köprüler, güvenlik tesisleri, vadilerin doldurulması, tepelerin yok edilmesine yol açan maden ve taş ocakları...

Bu tür çalışmaların yapılmasında kesin zorunluluklar varsa bunlardan zarar görecektir kültürel ve doğal varlıkların korunması için çeşitli yöntemler önerilmiştir

Kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili olarak Unesco'nun kabul ettiği birkaç konvansiyon ve yayımladığı birkaç öneri belgesi daha var:

- Silahlı çatışmalarda kültürel varlıkların korunmasıyla ilgili Lahey Konvansiyonuna ek Protokol ve Genel Konferans kararı, 14 Mayıs 1954;
- Kültürel malların ithali, ihracı ve yasa dışı satışını yasaklayan Konvansiyon, 14 Kasım 1970;
- Arkeolojik kazılarda uyulacak uluslararası ilkeler önerisi, 5 Aralık 1956;
- Müzelerin herkese açık olmasıyla ilgili öneri, 14 Aralık 1960;
- Kültürel malların ihracını, ithalini ve yasa dışı satışını yasaklamak ve önlemek için alınacak önlemlerle ilgili öneri, 15 Kasım 1964;
- Kültürel ve doğal varlıkların ulusal planda korunmasıyla ilgili öneri, 16 Kasım 1976;
- Kültürel malların uluslararası planda alış verişiyle ilgili öneri, 26 Kasım 1976.
- Tarihsel ya da geleneksel anıtlardan oluşan alanların korunmasıyla ilgili öneri, 26 Kasım 1976;
- Taşınabilir kültürel malların korunmasıyla ilgili öneri, 28 Kasım 1978;
- Filmlerin korunmasıyla ilgili öneri, 27 Ekim 1980.

Dünya Kültür ve Doğal Varlıklardan Örnekler

Ayasofya Müzesi, Safranbolu Evleri, Patra-Xanthos-Letoon Siti, Surlar, Venedik ve Bra-zilia kentleri, Havana'da La Plaza mahallesi, Amerika'da Kimbal Sanat Müzesi, Galapados A-daları, Prag Kütüphanesi, Fransa'da Chenonceau Şatosu, Mısır'da Al Azhar Camisi,

İspanya'da Kordova camisi, Moskova'da Kremlin Sarayı, Kilise ve Kızıl Meydan, Ürdün'de Petra Siti, Gwaetamala'da Antigar Kilisesi, Haiti Surları, Cezayir'de Tassili Kayalıkları, Barcelona'da Gaudi'nin yapıtları, Varşova'da pazar alanı, Yemen'de Şiham kenti, Hindistan'da Khajuraho tapınakları, Roos'ta Orta Çağ'dan kalma mahalle, Malta'da La Valette kenti, Mısır'da Piramitler, İspanya'da Burgos Katedrali, Kamboçya'da Angkor Siti, Benin'de Abomey Sarayı, Peru'da Machu Picchu, Macaristan'da Buda Sarayı, Buhara, Hiva, Semerkent, Dubrovik, Mostar kentleri, Japonya'da Kyoto anıtları, Nepal'de Kathmandu vadisi, Çin'de Konfucius tapınağı ve mezarı...

Unesco'nun bu programları üzerinde bilgi almak için şuraya başvurmak gerek:

Centre du Patrimoine Mondial de l'Unesco

7, Place de Fontenoy, 75352, Paris 07 SP France

Fax : 33.01.45.68.55.70